

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חֶמְדָּה יָמִים HEMDAT YAMIM

פְּרֻשַׁת הַשָּׁבוּעַ וְאַתְחַנֵּן בֵּין הַמִּצְוֹת תַּשְׁפִּי

רק כך יתבטלו הצומות על החורבן! חלק ג'
הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

"וּשְׁבַעַת שָׁקָר אֶל תֹּאחֲבוּ כִּי אֵת כָּל אֱלֹהִים אֲשֶׁר שָׁנֵאתִי נֹאֵם ה' " (זכריה ח, יז)

קריאתו של הנביא צריכה עיון. ננסה להבין מה מסתתר מאחורי הדרכה זו, באמצעות שיטת הערות השולים בתנ"ך, שמשמעותה שימוש חוזר בביטוי שכבר הופיע בעבר, כדי לקשר בין ההופעות בבחינת "עיון שם".

ראשית נציין כי הביטוי **שְׁבַעַת שָׁקָר** איננו מופיע בנבואה המקדימה הכתובה בפרק ז בספר זכריה, שנאמרה קודם לחורבן. אם כך, סיבה זו הסבירה את החורבן דווקא לאחר שכבר התרחש.

חורבן הבית היה תהליך שהתרחש לאורך שנים רבות.

המקדש – המשכן הראשון, שעמד על תילו בשילה במשך שלש מאות ששים ותשע שנים חרב לפני למעלה משלושת אלפים שנים (רמב"ם, בית הבחירה פ"א ה"ב). הצבא הפלישתי, שהביס את צבא ישראל בהנהגת בני עלי (שמו"א ד; תהילים עח, ס-סז) החרב את המקום.

ממלכת ישראל חרבה לפני כאלפיים ושבע מאות שנים בידי האימפריה האשורית, שהגלתה את רוב העם מארצו.

בית ראשון חרב לפני כאלפיים ושש מאות שנים בידי האימפריה הבבלית, שהגלתה את תושבי ממלכת יהודה.

בית שני היה רק בבואה של בית ראשון, וחסרו בו דברים משמעותיים רבים.

אם כך, עלינו לחפש מה גרם לחורבן, ולבטל את הסיבות שגרמו לזה לקרות. כך יש סיכוי לבניין חדש וממילא הצומות יבטלו.

הפסוקים בספר שמואל מפרטים לנו את חטאיהם של בני עלי (שמואל א' ב-ד). מאות רבות של שנים מאוחר יותר, הנביא הושע מתמצת את ביקורתו על חורבן שילה, ומזהיר מפני חורבן שומרון בכמה פסוקים (ד, א-י). הוא פותח את נבואתו במילים "כִּי אֵין אֶמֶת" וממשיך בביטויים **"אֱלֹהִים וְכַחַשׁ"** שמשמעותם שבועת שקר (כך מפרשים כל הראשונים במקום, בעקבות התרגום).

הנביא ירמיהו, בשנת שלש מאות ששים ותשע לבית ראשון (עיינו צפנת שמואל - מלכות דוד, ח"ב עמוד 491 הערה 34) מסביר כי סופו של בית ראשון, בגלל אותן סיבות, יהיה כסופו של משכן שילה וכסופה של ממלכת שומרון. וז"ל בקיצור: **"הִנֵּה אַתֶּם בְּטָחִים לָכֶם עַל דְּבָרֵי הַשָּׁקָר (=אין אמת) ... וְהַשָּׁבַע לַשָּׁקָר" (ז, ח-ט) לכן, "כִּי לֹכֹז נָא אֶל מְקוֹמִי אֲשֶׁר בְּשִׁילֹה אֲשֶׁר שִׁכַּנְתִּי שְׁמִי שָׁם בְּרִאשׁוֹנָה וְרָאוּ אֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לִּי מִפְּנֵי רַעַת עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְעָשִׂיתִי לְבֵית אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו אֲשֶׁר אַתֶּם בְּטָחִים בּוֹ וְלִמְקוֹם אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם וְלְאַבְוֹתֵיכֶם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְשִׁילֹה: וְהַשְׁלַכְתִּי אֶתְכֶם מֵעַל פְּנֵי פְּאֶשֶׁר הַשְׁלַכְתִּי אֶת כָּל אֲחֵיכֶם אֶת כָּל יָרֵעַ אֶפְרַיִם" (שם, יב-טו).**

החומרה של שבועת שקר נובעת ממספר סיבות.

א. שבועה כללה תמיד שימוש בשם שמים. אין לך חילול שמים גדול מזה, שאדם משתמש בשמו של הקב"ה, לשקר, זה משדר זלזול נורא, ר"ל.

ב. אדם הנשבע לשקר, כדי לקבל מה שלא מגיע לו, הופך את מה שמייחד אותו כמדבר, בעל רוח ונשמה (להבדיל מבעלי החיים), לכלי שמלאכתו לאיסור, כלי שניתן לאדם למטרה ההפוכה.

ג. הפיכת הקודש, התורה ושם השם, לקרדום לחפור בו = לכלי שמיועד להבטיח טובות הנאה, הופך את היוצרות. המטרה הנעלה והערכים הרוחניים הקדושים הופכים לאמצעי לקבלת טובות הנאה גשמיות, או פטור מחובות אחרים. זה אותו חילול השם - "אותה גברת בשינוי אדרת". התנא במסכת אבות כבר הזהיר "רבי צדוק אומר אל תעשם ... ולא קרדום לחפור" (פ"ד מ"ה) וביאר הרמב"ם במקום "אל תחשבה כלי לפרנסה", כלומר כלי להשיג בה דברים גשמיים (עיינו שם באריכות בדברי הרמב"ם).

משכן שילה בזמנם של בני עלי, וגם הממסד הדתי בשומרון בימי הנביא הושע, וגם בית המקדש בירושלים בימי הנביא ירמיהו, הפכו ממרכז רוחני שמבוסס על ערכי **וְהָאֱמֶת וְהַשְׁלֹם אֶהְיֶה** לנחלה פרטית של משפחות, שניצלו את הקודש לעשיית רווחים מסוגים שונים.

לקראת הבחירות המתקרבות ובאות, לפני שנטיל את הפתק בקלפי, נשאל את עצמנו מי קרוב יותר לדרך של **וְהָאֱמֶת וְהַשְׁלֹם אֶהְיֶה**. ההנהגה הפוליטית וגם ההנהגה התורנית חייבות לפעול לכונן אחדות ולא לזרוע פילוג ושנאה. לקדש שם שמים ולא להיפך. שתי ההנהגות חייבות להתחבר לציווי **וְהָאֱמֶת וְהַשְׁלֹם אֶהְיֶה**. אז, ורק אז, יתבטלו הצומות, אותם ימי אבל שנקבעו לזכר החורבן, שנגרם בגלל חילול השם.

בע"ה, בקרוב בימנו.

(לשיעורי הרב יוסף כרמל ביוטיוב)

לְעִי לֹוִי זְשִׁמַּת				הרב משה מרדכי ארנר		לְעִינִי הַנוֹפְלִים בַּמַּעֲרָכָה לַהֲגַנַּת הַמּוֹלַדֶּת הַיִּי	
הרב ד"ר ג'רי האכבוים	פרופ' ישראל ושלומית אהרונים	מר משה וסרצוג	הרב יהושע רוזן	הרב ישראל רוזן	הרב שלמה מרזל		
י"ח באדר ב' תשפ"ב	י"ד בכסלו תשפ"ג / ט' בחשוון תשפ"ו	כ' בתשרי תשפ"א	ט"ו באדר א' תשפ"ב	י"ג בחשוון תשע"ח	י' באייר תשע"א		
מר שמואל וגב' אסתר שמש	הרב נפתלי צבי יהודה בר אילן	הרב ראובן וחיה לאה אברמן	ר' שמואל וגב' רבקה ברנדמן	ט"ז בטבת תשפ"ג / ח' באייר תשפ"א	ט"ז בטבת תשפ"ג / ח' באייר תשפ"א		
י"ז בסיוון / כ' באב	מנחם אב תשפ"ד	ט' בתשרי תשע"ו / כ' בתשרי תשפ"ב	הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן	כ"א באדר א' תשע"ד	כ"א באדר א' תשע"ד		
הרב אשר וגב' סוזן וסרטייל	ר' מאיר וגב' שרה ברכפלד	הרב שמואל כהן	מר יצחק וגב' נעמי טרשנסקי	הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן	כ"א באדר א' תשע"ד		
ט' בכסלו / ט"ז אלול	(שרה - ט"ז בטבת תש"ף)	שבט תשפ"א	כ"ח באדר א' תשפ"ד	כ"ח באדר א' תשפ"ד	כ"ח באדר א' תשפ"ד		
ר' אליהו כרמל וגב' מלכה טויבע כרמל	ר' אברהם ומרת גיטה קליין	מר זליג וגב' שרה ונגרובסקי	מר יצחק וגב' נעמי טרשנסקי	דוד צבי טרשנסקי	דוד צבי טרשנסקי		
ח' באייר תשע"ו / י"א במנחם-אב תשס"ט	י"ח באייר / ד' באב	כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	נלב"ע כ"ח באייר	נלב"ע כ"ח באייר		
גב' ג'ולי קושיצקי	גב' מירה קושיצקי	גב' בלהה מרמרוש	הרב יעקב (ג'רי) פרנקל	מר אלישע בן רבקה	גב' שושנה בת שרה		
י"ט באדר ב' תשפ"ב	כ"ב בסיוון תשפ"ג	א' באב	ט' בטבת תשפ"ב				

ארץ חמדה, ע"ר Eretz Hemdah

רח' ברוריה 2, ירושלים 91080 Bruriya St., Jerusalem

WWW.ERETZHEMDAH.ORG / Tel: 02-5371485 / info@eretzhemdah.org

חֶמְדַּת הַתּוֹרָה

הרב בצלאל דניאל – ראש תוכנית "מורנו" מבית 'ארץ חמדה'

לע"נ מורנו הרב ארנרייך זצ"ל, ממנו למדנו להרגיש את הסברא ולהתרגש מהבנת התורה

לימוד תורה בתשעה באב

במסכת מועד קטן (דף טו ע"א) הגמרא לומדת שאסור לאבל ללמוד תורה מכך שהקב"ה ציווה את יחזקאל בימי אבלו "דום". אך במסכת תענית (דף ל ע"א) כאשר הגמרא אומרת שניהוגי האבלות מוטלים עלינו בתשעה באב, היא מפרטת בין השאר את איסור לימוד התורה, ומנמקת את האיסור בעזרת הפסוק "פיקודי ה' ישרים משמחי לב". יש הבדל בין שני המקורות: לכאורה פסוק זה ממוקד בהנאה שבלמוד. אך לכאורה הציווי "דום" משמעו שלא ראוי לאדם השרוי באבלו להפטיר כאשתקד. פסוק זה מזכיר את הפסוק מאיכה (ג כח) "ישב בדד ויידום כי נטל עליו". וכך פוסק הרמב"ם (הלכות תעניות פרק ה הלכה יא):

תלמידי חכמים אין נותנין זה לזה שלום בתשעה באב, אלא יושבים דוים ונאנחים כאבלים

יש לציין שלפי חלק מהגרסאות, יש דיון אם תינוקות של בית רבן בטלים בתשעה באב. בגרסת הרא"ש לסוגיה מובאת מחלוקת: לפי רבי מאיר הילדים אינם בטלים, שכן ילדים מעדיפים לברוח מבית הספר. לפי רבי יהודה אף הילדים בטלים, מפני שנאמר "פיקודי ה' ישרים משמחי לב". נשמע שיש כאן מחלוקת על משמעות הסקת איסור לימוד תורה מהפסוק "פיקודי ה' ישרים משמחי לב": לפי רבי מאיר, האיסור הוא ליהנות מלימוד תורה. לפי רבי יהודה, הנושא אינו ההנאה האינטלקטואלית, אלא אור התורה הגדול שאנו זוכים לו, ואף ילדים המבקשים לברוח מבית הספר זוכים לאותה אורה.

בגמרא מובאת מחלוקת תנאים לגבי לימוד סוגיה שאדם אינו מונח בה. על פניו שאלת היסוד דומה: מצד אחד, יש סבל מסוים בלימוד סוגיה כאשר אדם מרגיש שהוא אינו בעניינים. מצד שני, אור התורה וודאי מאיר עלינו גם בסוגיות שאיננו מכירים. אם כך, השאלה היא מה נאסר: אור התורה, או ההנאה מהתורה.

המהרש"א מציין שלכאורה אין צורך במקור שבפסוק "משמחי לב". כשם שאסור לעסוק באף עניין אחר ולהסיח את הדעת מן האבלות, כך אסור ללמוד תורה. הוא מסביר שהפסוק "משמחי לב" נועד לפתח את הדיון על לימוד שאין בו הנאה ועל לימוד של תינוקות של בית רבן. לגבי אלו יש לבחון אם הנושא הוא ההנאה האינטלקטואלית או הרוחנית. אך ביחס לשאר האדם אין צורך בפסוק נוסף. אמנם אין זה כתוב בדבריו, אך לכאורה זו משמעות הציווי של ה' ליחזקאל: "דום". האבל צריך לעסוק באבל, ולא להסיח את דעתו. ביחס לאנשים ומצבים מסוימים עולה הדיון בגדרי "משמחי לב", אך אין זה האיסור המרכזי.

שיבולי הלפט מצטט את דברי הגאונים, ואומר שמכיוון שאסור ללמוד תורה בתשעה באב, אין לברך ברכת התורה. הוא מבין שאין מצווה ללמוד תורה בתשעה באב כלל, ואף איסור יש בדבר.

אך מחשבה זו מעוררת לריטב"א קושיה: במסכת סוכה (דף כה ע"א) הגמרא אומרת שהאבל חייב בכל המצוות. מדוע הגמרא אינה מציינת שלימוד תורה אינו כלול במצוות המוטלות על האבל?

רש"י (מועד קטן דף כא ע"א ד"ה ואסור) אומר שאין להקשות מכך שאסור לאבל ללמוד תורה, מפני ש"בהני אית בהו שמחה". לכאורה משמעות הדברים היא כך: מבחינה עקרונית האבל חייב בכל המצוות, כולל לימוד התורה. אך אסור לו לשמוח. ולכן אסור לו ללמוד תורה. אם כך, בפועל הוא אינו לומד תורה. אך לא יהיה נכון לומר שהוא "פטור" מלימוד תורה.

הריטב"א מציע שני תירוצים אחרים: האחד הוא שמצד חובת לימוד תורה, די בקריאת שמע בוקר וערב. האבל יוצא ידי חובת תלמוד תורה בקריאות אלו. בשאר הזמן אסור לו ללמוד תורה. תירוץ השני הוא שאין ללמוד מהכללות. נכון שכתוב שהאבל חייב בכל המצוות, אך אין זה אומר שלא יהיו מצוות שיצאו מהכלל והוא פטור מהן. לשיטתו האבל פטור מתלמוד תורה, לחלוטין. והוא הדין לתשעה באב: אין חובת תלמוד תורה בתשעה באב, כלל.

אך הקרן אורה מקשה על דבריו: מותר ללמוד את ענייני החורבן, בתשעה באב. ויש המון מה ללמוד: מותר לקרוא איכה ואיוב ומדרשי החורבן ומספר דפי גמרא במסכת גיטין ומסכתות נוספות וכן נצח ישראל למהר"ל ועוד ועוד. ניתן ללמוד תורה מבוקר עד ערב ללא הרף ללא סטייה מדברי חז"ל. מדוע, אם כן, הוא אומר שאין לברך ברכת התורה בתשעה באב?

מעניין שבכף החיים (סימן תקנ"ד ס"ק י) ובפירוש שבט יהודה (על שולחן ערוך יורה דעה סימן שפ"ד) פוסקים שמותר לאבל להתבטל מהתורה, וכן אין חובה ללמוד תורה בתשעה באב. הדברי יציב (אורח חיים רמ אות ב) תמה על דבריהם: אם ניתן ללמוד תורה, מי מתיר להם לבטל תורה?

החכם צבי (סימן ק) לקח את הדברים צעד נוסף: הוא אומר שאדם שאינו מסוגל לעסוק בענייני החורבן (בהתאם למקרה שהוא מתאר שם בדבריו) רשאי ואף חייב ללמוד עניינים אחרים שבתורה. נראה שהוא מבין שאין איסור לימוד תורה בתשעה באב כלל. אדרבה: החובה "והגית בו יומם ולילה" חלה ביום זה כבכל יום אחר. האיסור הוא ללמוד דברים המסיחים את הדעת מן האבלות, וזהו אופן לחייב לימוד תורה המחבר אותנו לענייני החורבן. נכון יותר לומר שאין כאן איסור ללמוד את שאר התורה, אלא חובה לעסוק בנושא החורבן שבספרים הללו.

אם כך נראה שיש כאן שתי תפיסות עקרוניות ביחס ללימוד תורה של אבל ובתשעה באב: הדברי יציב והחכם צבי מבינים שיש חובה ללמוד תורה, אך חז"ל מכוונים אותנו ללמוד את התורה המתאימה לימים הללו. ואילו כף החיים השבט יהודה (וראשוני אשכנזי האומרים שלא לברך ברכת התורה) מבינים שמבחינה עקרונית אין חובה ללמוד תורה בימים אלו.

טרם ענינו על הקושיה המתבקשת על דבריהם: אין חולק שבתשעה באב מותר ללמוד את ענייני החורבן שבתורה. אם כך, מדוע הם אומרים שאין חובה ללמוד תורה, עד כדי שאומרים גם לא לברך ברכת התורה? מדוע באמת לא לברך ברכת התורה וללמוד את פרקי ירמיהו ואגדות החורבן?

נראה שהם פירשו את משמעות הדברים אחרת.

הגמרא אומרת שאין ללמוד תורה בתשעה באב. יש לדמוס, יש להתרחק מהדברים המשמחים את הלב. מה משמח את הלב בלימוד תורה? הקרבה שהתורה יוצרת לנו לקב"ה. בתשעה באב הקב"ה בחר לקרוע את שכינתו מתוכנו, ולימוד תורה נוגד את הבחירה

שלו, ולכן לא שייך ללמוד תורה. כאשר חז"ל אומרים שמותר לקרוא על ענייני החורבן, אין זו קריאה בגדר לימוד תורה. הרי לימוד התורה לא שייך ביום זה. קריאה זו היא בגדר עיסוק בריחוק השכינה. גם כאשר עוסקים בענייני החורבן שבתורה, אין זה הופך את זה ל"תורה" במובן של החיבור של הקב"ה אלינו, אלא דברים הנמצאים בתורה, אך בתשעה באב עניינם ללמדנו על ריחוק השכינה.

מן הדברים עולה שמבחינה עקרונית אין הבדל בין לימוד תורה, לבין קריאה על ענייני הגלות, השואה והאינקוויזיציה, פוגרום חרבות ברזל, וכדו'. מטרת תשעה באב היא לסייע לנו להפנים את ריחוק השכינה שאנו שרויים בו. עלינו לעסוק בריחוק הזה בכל כלי שיסייע לנו. כמובן שגם בתורה ישנו עיסוק נרחב בעניין זה. אך בשאר השנה אנו דבקים בשכינה בעזרת לימוד התורה. בתשעה באב עיסוקנו בדברים אלה נועד להזכיר לחדד ולהפנים את הריחוק והקרע שנפער בינינו, ומתוך הפנמה זו נתפלל שהקב"ה ינחם אותנו בבניין מקדשו במהרה בימינו.

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

ארץ חמדה – קישור לשיעורי "מורנו" ביוטיוב

מתפללים לרפואתם השלימה, בתוך שאר חולי עם ישראל:					
שמואל בן ברוך	ניר רפאל בן רחל ברכה	חנה בת אוריה	טל שאלון בן יפה	החייל, איתמר חיים בן ציפי ציפורה	
רות צפורה בת חנה	ישי בן מרים	הילל בן תמר שפרה	מיכאל אלכסנדר אברהם בן שרה מלכה	דוד בן רחל	חווה ראנלה בת פיילא
מאירה בת אסתר	הילה צפנת בת שרה טובה	עודד בן חיה	נעם בן שלומית	משה בן רחל	רבקה בת שרה בלה
שלמה בן שולמית	ר' יצחק בן בריינדל גיטה	מינדה לאה בת ליפשה	משה בן אסתר חיה	יצחק בן רינה	
יוסף בן רות	שלמה בן ביילא	חיים מרדכי פרץ בן אסתר מילכה			

ארץ חמדה

הרב מרדכי הוכמן

מבחן הקטורת של משה

בתורה מסופר שקורח הקהיל אנשים על משה רבנו והאשים אותו ואת אהרן בהתנשאות על העדה, ומשה הציע להם את מבחן הקטורת שבו יבחר ד' את מי שראוי להיות כהן גדול (במדבר טז, א-ז):

"וַיִּקַּח קִרְחַב בֶּן יִצְחָק בֶּן קֵהֶת בֶּן לֵוִי וְדָתָן וָאֶבְיָרָם בְּנֵי אֱלִיָּאָב וְאוֹן בֶּן פִּלֵּת בְּנֵי רְאוּבֵן: וַיִּקְמוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וְאַנְשֵׁים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֲמִשִּׁים וּמֵאָתָּים נָשִׂיָא עִדָּה קְרָאִי מוֹעֵד אֲנָשֵׁי שָׁם: וַיִּקְהֲלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם רַב לָכֶם כִּי כָל הָעֵדָה כָּלָם קְדָשִׁים וּבְתוֹכָם ד' וּמִדּוֹעַ תִּתְנַשְּׂאוּ עַל קְהֵל ה': וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל פָּנָיו: וַיְדַבֵּר אֶל קִרְחַב וְאֶל כָּל עֵדָתוֹ לֵאמֹר בִּקְרֹן וַיֵּדַע ד' אֶת אֲשֶׁר לוֹ וְאֶת הַקְּדוֹשׁ וְהַקְּרִיב אֵלָיו וְאֶת אֲשֶׁר יִבְחַר בּוֹ יִקְרִיב אֵלָיו: זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ לָכֶם מִחֲתוֹת קֶרֶחַ וְכָל עֵדָתוֹ: וְהָנוּ בָהֶן אֵשׁ וְשִׂימוּ עָלֶיהֶן קִטְרֶת לִפְנֵי ד' מִחֹר וְהָיָה הָאֵשׁ אֲשֶׁר יִבְחַר ד' הוּא הַקְּדוֹשׁ רַב לָכֶם בְּנֵי לֵוִי:"

רבים שאלו מדוע הציע להם משה את מבחן הקטורת. והרי בספר ויקרא (י, א-ב) מסופר שביום חנוכת המשכן הקריבו שני בני אהרן קטורת במחתה והם מתו: "וַיִּקְחוּ בְנֵי אֶהֱרֹן נָדָב וָאֶבְיָהוּא אִישׁ מִחֲתָתוֹ וַיִּתְּנוּ בָהֶן אֵשׁ וַיִּשְׂימוּ עָלֶיהָ קִטְרֶת וַיִּקְרִיבוּ לִפְנֵי ד' אֵשׁ זָרָה אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אֹתָם: וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ד' וַתֹּאכַל אוֹתָם וַיָּמָתוּ לִפְנֵי ה':". ואף כאן, בסופו של דבר יצאה אש מאת ד' ושרפה את 250 מקטירי הקטורת, וצריך להבין מדוע הציע משה את המבחן המסוכן הזה. וכתב הפרשן חזקוני: "לא עלה בדעתו של משה שיסכימו בדבר, שהרי ידוע שכל מקריבי קטורת זרה במיתה כמו שמצינו בנדב ואביהוא, אלא כנגד שבאו הם על משה בדברי ריבות בא גם הוא בדברי ריבות".

אמנם יש קושי בפירוש זה, שהרי בהמשך מסופר: "וַיִּחַר לְמֹשֶׁה מְאֹד וַיֹּאמֶר אֶל ד' אֵל תִּפְּן אֶל מִנְחָתָם לֹא תִמּוֹר אֶחָד מֵהֶם נִשְׂאָתִי וְלֹא הִרְעֵתִי אֶת אֶחָד מֵהֶם: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל קִרְחַב וְאֶת כָּל עֵדָתָה הָיוּ לִפְנֵי ד' אֶתָּה וְהֵם וְאֶהֱרֹן מִחֹר: וַיִּקְחוּ אִישׁ מִחֲתָתוֹ וַיִּתְּנֵם עָלֵיהֶם קִטְרֶת וְהִקְרַבְתָּם לִפְנֵי ד' אִישׁ מִחֲתָתוֹ חֲמִשִּׁים וּמֵאָתָּים מִחֲתוֹת וְאֶתָּה וְאֶהֱרֹן אִישׁ מִחֲתָתוֹ:" ועל דברי משה האלו קשות הקושיות הבאות:

- משה התפלל לד' "אל תפן אל מנחתם", וכתב רש"י שלפי פשוטו של מקרא משה חשש שד' יפנה למנחת הקטורת של החולקים עליו. והדבר קשה, שהרי לכאורה הקרבת קטורת ללא ציווי מד' היא עבירה חמורה, ובגלל חטא שכזה מתו נדב ואביהוא. ואם כן, מדוע חשש משה שד' ייעתר למנחתם?
- משה הורה שגם אהרן יקריב קטורת על מנחתו יחד עם 250 האנשים שחלקו עליו, והרי קטורת זו הוקרבה מחוץ לאהל מועד. ואם הקטרה שכזו היא אסורה, מדוע הציע משה לאהרן שגם הוא יקטיר אותה?

פירוש רבנו סעדיה גאון

כאשר קורח ועדתו נקהלו מתחילה על משה ואהרן נאמר "וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל פָּנָיו". וביאר שם רס"ג: "ויפול על פניו - להשיג ולשמוע חזון מדי". ומשמע מפירוש, שההצעה שהציע משה לעדת קורח וגם לאהרן להקטיר קטורת במחתות נאמרה לו בנבואה מפי ד' לאחר שנפל על פניו. לפי פירוש זה אין להקשות כיצד הותר לאהרן להקטיר קטורת מחוץ למשכן יחד עם עדת קורח, שהרי כך הורה ד' בנבואה. וגם אם בדרך כלל יש איסור בהקטרה שכזו, כעת היא הותרה ב'הוראת שעה' שקיבל משה בנבואה. ובאופן דומה פירש הרמב"ן. "ודעתי בזה... שהיתה עליו יד ד' בהם והוא הנקרא 'רוח הקדש'... ומפני שאינו מדרך נבואתו של משה לא הוזכר בהן דבר ה'".

לפי הסבר זה מובן גם מדוע התפלל משה שד' לא יפנה אל מנחת הקטורת שלהם. משה קיבל הוראה מדי' להתיר לאותם 250 אנשים ולאהרן להקטיר קטורת במחתות. ומשה הניח שד' מתכנן שעשן הקטורת של אהרן יעלה גבוה מעל עשן הקטורת שלהם, וכך ידעו

כולם שדי' בחר באהרון. ומשה התפלל כעת שכלל לא יצא עשן ממנחת הקטורת של 250 נשיאי העדה (שפתי חכמים). וכך ידעו שדי' מאס בהם בגלל מחלוקתם.

פירוש ר' חיים פליטאל

ובכל אופן לפי פירוש חזקוני, משה לא הציע את מבחן הקטורת לפי הוראה מה', אלא מדעתו. וזאת, מתוך השערה שהם יפחדו ולא יקטירו את הקטורת. אלא שלכאורה לא משמע כך מן ההמשך. שהרי בהמשך כשמשה ראה שקורח ועדתו אינם נענים למאמציו לעצור את המחלוקת, הוא שב והציע להם להקטיר את הקטורת למחרת. והרי משה כבר נוכח אז לראות את עזותם, ומדוע הוא שב והציע להם את המבחן המסוכן שנדב ואביהוא כבר מתו בו.

יש מן הראשונים שאמנם פירש כך את טענת העם לאחר מות המקטירים. שהרי אחר כך מסופר: "וַיִּלְנוּ כָּל עֵדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִפְּחַת עַל מִשְׁחָה וְעַל אֶהְרֹן לֵאמֹר אַתָּם הִמַּתֶּם אֶת עַם ד'". וכתב הפרשן ר' חיים פליטאל: "אַתָּם הִמַּתֶּם אֶת עַם ד' - לפי שנשרפו על שהקריבו קטורת יחיד והיה קטורת זרה, אבל אהרן בעורמתו הקריב קטורת ציבור לפיכך ניצול, ולכך יושים קטורת' ולא אמר הקטורת שהוא קטורת ציבור המבורר".

לפי פירוש, הקטורת שמשה הציע ליטול ולהקטיר במבחן הקטורת היתה קטורת פרטית, ולא הקטורת שהיתה שייכת לכלל הציבור וממנה היו מקטירים כל יום על מזבח הזהב. ובני ישראל שראו שאהרן לא מת יחד עם בעלי המחלוקת, טענו בשקר שאהרון פעל בעורמה ולא קיים את ציווי משה, ואהרן נטל מהקטורת הצבורית ואותה הקטיר בחוץ יחד עם 250 האנשים. ולכן אותם 250 שהקטירו קטורת זרה מתו, ואילו אהרן שהקטיר קטורת צבורית לא מת. ולכן, כדי להוציא מן הטענה השקרית שחשדו בהם, ציווה משה על אהרן שיראה לכולם כיצד הוא נוטל קטורת פרטית, ואותה הוא מקטיר בחוץ והוא אינו מת אלא אדרבא, בכך נעצרת המגיפה שהחלה אז בעם.

ובכל אופן, מפירוש ר' חיים פליטאל משמע שמבחן הקטורת שמשה הציע לא היה מבחן מסוכן, ולא היה בו איסור נגד התורה, ואהרון וגם 250 האנשים הקטירו קטורת יחיד. ואמנם העם חשדו במשה שהקטרת קטורת יחיד היא שהביאה למות 250 האנשים, אך היה זה חשד שווא. ויש לברר (לפי פירוש) מדוע לא היה איסור בהקטרת הקטורת שבמחנות בחצר המשכן.

מתי אסור להקטיר קטורת בחוץ

בכתוב האוסר להקריב קרבן מחוץ למשכן נאמר (ויקרא יז, ג-ד): "אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחַט שׁוֹר אוֹ כֶּשֶׂב אוֹ עֵז בַּמִּחָנֶה אוֹ אֲשֶׁר יִשְׁחַט מִחוּץ לַמִּחָנֶה: וְאֵל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא הֵבִיאוּ לְהִקְרִיב קֶרֶבֶן לְד' לִפְנֵי מִשְׁכַּן ד' דָּם יִחֹשֵׁב לְאִישׁ הַהוּא דָּם שֶׁפָּדָה וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא מִקֶּרֶב עַמּוֹ". בתורה משמע שהאיסור להקריב קרבנות הוא רק מחוץ לחצר המשכן, ולפיכך גם אם המקריב שחט קרבן בתוך חצר המשכן אלא שלא במקומו הראוי, וכגון ששחט קדשי קדשים בדרום העזרה ושלא בצפון העזרה, הקרבן נפסל אמנם משום שנשחט שלא במקומו, אך השוחט פטור מעונש או מקרבן חטאת, ומשום שלא עבר על איסור ההקרבה מחוץ לחצר המשכן.

ומכאן שאם מקריבים קרבן בחצר המשכן אך לא מחוץ למשכן, אין בכך איסור 'הקרבת חוץ'.

בנוסף לאמור לעיל, להלכה נפסק שהחיוב על הקרבת קרבן בחוץ, הוא דווקא כשהקריבו אותו על גבי מזבח שנבנה בחוץ במיוחד לצורך הקרבה עליו (רמב"ם מעשה הקרבנות יט, א): "אין המעלה בחוץ חייב עד שיעלה לראש המזבח שיעשה בחוץ". ואם כן, כיוון שהקטורת הוקטרה על גבי מחנות הנחושת שהיו בידי המקטירים, ולא על מזבח שנבנה באדמה בחוץ, גם אילו היו נמצאים אז בחוץ, לא היה איסור תורה בהקטרת הקטורת.

הקטרה לשם 'עצים'

בנוסף לאמור לעיל, נראה שאם שורפים את הקטורת לא לשם 'קרבן קטורת' אלא לשם 'שריפת עצים' אין בכך כל איסור. עיקרון זה נלמד מהאמור בתורה (ויקרא ב, יא): "כִּי כָל שְׂאֵר וְכָל דְּבֶשׂ לֹא תִקְטְרוּ מִמֶּנּוּ אֵשָׁה לָהּ". ונאמר על כך בתלמוד שאין איסור להעלותם למזבח בתור שריפת עצים, וכך נפסק ברמב"ם (הלכות איסורי מזבח פרק ה, ג-ה). סיוע לפסיקה זו של הרמב"ם יש מתרגום יונתן לנביא, וכדלקמן.

בספר מלכים (א ג, ג) נאמר: "וַיֵּאָהֶב שְׁלֹמֹה אֶת ד' לְלֶכֶת בְּחֻקֹּת דָּוִד אֲבִיו רַק בַּבָּמוֹת הוּא מִזְבֵּחַ וּמִקְטִיר: וּבִיָּאָר שֶׁם רִד"ק, ששלמה הקריב בבמות רק כל זמן שהיו עדין מותרות, והיינו לפני שהשלים את בניית המקדש. וכוונת הכתוב להודיע ששלמה לא הגיע למעלת דוד אביו, משום שדויד היה מזבח ומקטיר רק בבמה מרכזית, והיא הבמה שהיתה במשכן שבגבעון או במזבח שבנה לפני הארון שהיה אז בירושלים. ואילו שלמה היה מקל והיה מזבח ומקטיר בבמות נוספות. את המילים "רַק בַּבָּמוֹת הוּא מִזְבֵּחַ וּמִקְטִיר" ניתן לפרש באופן הבא: שלמה היה שוחט את הקרבנות בסמוך לבמה (= "מִזְבֵּחַ"), ואחר כך היה שורף (= "וּמִקְטִיר") על המזבח את חלקי הקרבן שצריכים להישרף עליו. אך תרגום יונתן תרגם את המילים האלו באופן הבא: "לְחֹדֶם עַל בָּמוֹתָא הוּא מִדְּבַח וּמִסִּיק בּוֹסְמִין". כלומר, שלמה היה מקריב (= "מִזְבֵּחַ") קרבנות בבמה ואף מקטיר קטורת (= "וּמִסִּיק בּוֹסְמִין") בבמה.

מדברי תרגום יונתן עולה ששלמה ואולי גם דויד היו מקטירים קטורת למרות שלא היו כהנים, והם לא ראו בכך צד של מרידה, אלא אדרבא צד של רצון להתקרב לה'. ואמנם הם הקטירו את הקטורת בבמה בזמן שהבמות היו מותרות. אך בבמה מותר להקריב רק דבר שהיחיד יכול לנדב אותו, כאמור בתלמוד (זבחים דף קיז, א): "כל נידר ונידב היה קרב בבמה, שאין נידר ונידב אין קרב בבמה". ולכאורה יש לתמוה כיצד הקריב שלמה קטורת יחיד והרי אי אפשר לנדב ולהקריב אותה. אמנם לפי מה שהתבאר ניתן לומר ששלמה היה מקריב את הקטורת הזו לשם שריפת עצים, אלא שבמקום עצים רגילים היה שלמה שורף את הקטורת בתור עצים.

לפי תרגום יונתן שלמה התאווה להקטיר קטורת בשמים, והיה רגיל להקטיר קטורת בשמים בבמות בזמן שהיו מותרות. ולפי מה שהתבאר שלמה מצא דרך להתיר זאת משום שהיה מקטיר את הקטורת לשם עצים, ולא לשם קיום מצוות הקטרת קטורת. ואם כן, ניתן לומר שזו היתה בעצם ההצעה של משה ל 250 האנשים שהתאוו להקטיר קטורת. מה שמותר לשלמה המלך מותר גם ל 250 הנשיאים.

וכמו כן משה הציע להם להקטיר את הקטורת בחצר המשכן על מחנות נחושת, ולא על מזבח שיבנו מחוץ למשכן, ובאופן שכזה אפילו קרבן רגיל אין בו איסור של 'הקרבת חוץ'.

מצירוף הסיבות הללו עולה, שהצעת משה להקטיר קטורת בחצר המשכן לא היתה הצעה מסוכנת, ולא היה בה איסור תורה. ומשה הניח שד' יבחר באהרון ויוכיח זאת בכך שהעשן שיעלה מהקטורת הפרטית שיעשה אהרון ייתמר לגובה הרב ביותר. וכאשר משה ראה שאותם 250 מקטירי הקטורת אינם נענים למאמציו לשכך את המחלוקת, הוא התפלל לד' שלא יפנה כלל למנחתם, וכוונתו היתה שד' יפעל בנס שלא יעלה שום עשן מן המחנות שלהם.

אלא שאם כן, צריך לברר מדוע מתו נדב ואביהוא בהקטירם את הקטורת ומדוע מתו אותם 250 מקטירי קטורת.

מדוע מתו נדב ואביהוא

מהעיון בספרי (במדבר נשא, מד) עולה שנדב ואביהוא מתו בתוך אהל מועד. וביקרא רבה (אחרי מות כד) מבואר שהם מתו בקדש הקדשים בסמוך לארון. נדב ואביהוא הקריבו קטורת זרה בתוך אהל מועד בלא שנצטוו על כך. בכניסה ובהקטרה בתוך המשכן עצמו, בלא שנצטוו עליה, יש צד של 'חוצפה'. אם נדב ואביהוא היו מקריבים את הקטורת שלהם בחצר המשכן הם לא היו נענשים. אך כשהם נכנסו עימה לתוך האהל, ובמיוחד כשהם נכנסו עימה אל קודש הקדשים, היתה בכך 'מרדה גדולה' ולכן הם נענשו. ובדומה, כאשר משה רבנו הציע ל 250 הנשיאים שכל מי שרוצה להיות כהן גדול יבוא ויקטיר בחצר אהל מועד, וד' יבחר מתוכם את הכהן הגדול, לא ראה בכך משה צד של חוצפה. אך ההקטרה שלהם לא נעשתה רק לשם שמים ורק מתוך רצון להתקרב לה'. היא נעשתה גם מתוך מרידה בסמכות של משה רבנו, והיה בה מימד של הכרזה שנבואתו של משה רבנו אינה אמיתית, ושהוא מינה את אהרון לכהן גדול שלא על פי ה'. ואמנם מכיוון שהצעת מבחן הקטורת נעשתה על ידי משה רבנו, מימד המרידה נחלש, ומשה היה בטוח שהם לא יענשו על צד 'המרדה' שבהקטרת הקטורת. ולכן הוא התפלל שד' לא יפנה למנחתם ושהקטורת שלהם לא תעלה שום עשן. משה לא שיער בדעתו שהם יענשו במיתה על ההקטרה הזו. אלא שד' ראה את צד המרידה שבמעשה ההקטרה שלהם, ולכן הם נענשו במיתה.

לע"נ אמו"ר רחל בת ר' בנימין בונים ע"ה

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

שׁוֹת בְּמִרְאָה הַבֶּזֶק

(מתוך ח"ד)

Montevideo, Uruguay

מונטווידיאו, אורוגוואי

טבת, ה'תשנ"ו

אכילת דגים כשרים ללא השגחה

שאלה

דגים קלופים ללא עור, דורשים לפי ההלכה השגחה 21- חותמות. באורוגוואי יש מסורת שמשתמשים במסיבות כשרות בדג מלוח (הרינג), המגיע מהולנד או נורווגיה, ללא השגחה, וסימנים, רק על פי סוג הדג, וכן בדג סלמון. האם יש לדעתכם מקור בהלכה להתיר דגים מקולפים אשר מגיעים אלינו ללא השגחה וחותמות? כמובן שמדובר במקרה שבו אין כל בעיה בקשר למרכיבים של הדג.

תשובה

דגים המשווקים על-ידי מפעלים מפורסמים שהנם בפיקוח ממשלתי, יש מקום, באופן עקרוני, להקל ולסמוך על הנכתב על גבי האריזה, שדגים אלה הם מסוג מסוים שהוא כשר, וכן לעניין שאר המרכיבים שבה, כגון שמן ותבלינים, כאשר ידוע לנו שהם חומרים הכשרים למאכל¹. ואולם, כל זה רק כאשר ידוע לנו בוודאות שחוק המדינה אינו מאפשר ליצרנים להכניס למוצר מרכיבים בנוסף על על מה שמצוין ע"ג האריזה באחוז שגורם לאסור על-פי ההלכה, וכן כאשר ידוע לנו שהפיקוח הממשלתי הוא קפדני, כך שאין לחוש לזיופים ולטעויות, כולל בתהליך היבוא. ויש לברר, אם הדגים לא עברו תהליך של בישול מוקדם, שאז יש לחוש בהם משום בישולי עכו"ם².

מאחר שאין אפשרות למלא תנאים אלה, אלא ע"י בירור מעמיק, יש לברר את כשרותו של כל מוצר לגופו, על-ידי הרבנות הראשית של הקהילה באזור היצור³.

בנוגע לדג סלמון מעושן (אמיתי ולא תחליף) המיובא מן הארצות הנ"ל אפשר לסמוך על כך שהוא כשר ואין לחוש בו לזיופים (בפרט בנוגע לזן הנורווגי שצבעו אדום-ורוד, וגם לגבי הזן השוודי שצבעו אפור בהיר), וכן בענין דגי הרינג מן המקומות הנ"ל המשווקים במפעלים ידועים, כאשר הם מיוצרים ללא תוספות כדוגמת ההרינג הקפוא (להבדיל מן ההרינג המעושן או המלוח שאותו מכינים בדרך כלל עם תוספות)⁴.

¹ יסוד ההיתר הוא עפ"י הכלל "אין אומן מרע נפשיה", וכפי שנפסק בשו"ע (יורה דעה סי' קיד סעיף ה ורמ"א שם), והטעם הוא שחושש לשקר כדי שלא לפגום ב"אומנותו", ובנדון דידן חוששים בעלי המפעלים לרמות כדי שלא יקנסו עפ"י החוק בגין פירסום כוזב, ואחזוקי אסורא לא

ואתחנן, בין המצרים תשפ"ו

מחזיקינן. על-פי כל זה התירו כמה פוסקים לאכול סרדינים שמצוין על אריזתם שנכבשו בשמן-זית, ואין חוששים בהם לתערובת שמן טמא. עיין שו"ת "יביע אומר" (ח"ה יורה דעה סי' ט) ובשו"ת "מנחת יצחק" (ח"ד סי' פא) ובשו"ת "אגרות משה" (יורה דעה ח"א סי' נו, ובסימנים מז-מט) והתיר כן גם בחלב עכו"ם, שאין לחוש בו לתערובת חלב טמא. אולם ישנם פוסקים שאוסרים בכל זה מחשש רמאות, כפי שכבר התגלה בעבר במקרים מסוימים, עיין פי' "תפארת ישראל" למשנה עבודה זרה (פ"ב אות נה) ובשו"ת "ישכיל עבדי" (ח"ז יורה דעה סי' ו סעיף ד).

² דבר זה תלוי בצורת הבישול ובסוג הדגים. עיין בכל זה בשו"ת "יביע אומר" (שם) ובשו"ת "מנחת יצחק" (ח"ג סי' כו אות ו) ובשו"ת "ישכיל עבדי" (שם).

³ עיין בשו"ת "דעת כהן" (סי' רכד) ובשו"ת "אגרות משה" (יורה דעה ח"ג סי' ח).

⁴ ע"פ התייעצות עם מומחים לענייני כשרות.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,
הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת לכרכים ד-ט:

הרב זמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

ארץ חמדה – קישור לשו"ת במראה הבזק באתר

חדש חדש!

info@eretzhemdah.org להזמנה

